

GÓRCSÓ ALATT A PÁRIZSI BÉKERENDSZER

Párhuzamos Trianonok, a Párizs környéki békék. Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Sévres, Lausanne és a versailles-i békerendszerhez kapcsolódó további szerződések.

A trianoni békediktátum története hét kötetben. V. kötet.

Szerkesztette GULYÁS László. VIKEK, Szeged, 2022. 402 oldal, 5000 Ft

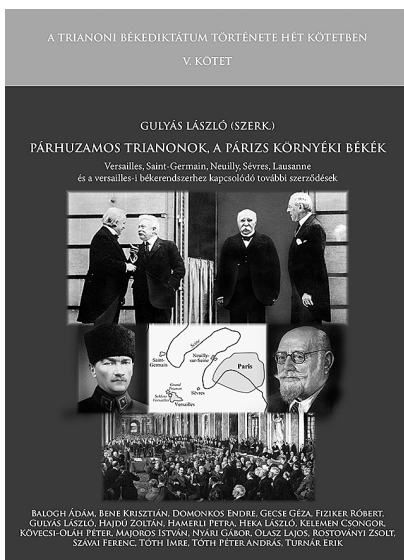
Impozáns kötet jelent meg Gulyás László szegedi történész, Trianon ismert és elismert kutatójának szerkesztésében, melynek témája a Párizs környéki békék: Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Sévres, Lausanne és a hozzá kapcsolódó további szerződések. A kötet számos szakértőt és minden szakmai elvárásnak megfelelő lábjegyzetapparátust vonultat fel, s alaposan tárgyalja a címben megjelölt szerződéseket. Plutarkhosz óta tudjuk, hogy a történelem értelmezésének alapja a komparatív perspektíva, így a számos szerződés, határ- és erőviszonyváltozás, illetve államszerkezeti átalakulás egymás mellé helyezése kétségkívül jobban segíthet megérteni magyar tragédiánk történetét.

Miért is volt égetően szükséges a kötet megjelenése? A szakirodalom áttekintését követően megállapítható, hogy bár az I. világháborút lezáró párizsi békerendszert hat béke alkotja (német, osztrák, bolgár, a két török és a magyar), a trianoni diktátumot leszámítva a többi öt béke történetét nem kielégítő módon dolgozta fel a magyar történelemtudomány. Ez alatt értendő, hogy egy-egy békét feldolgozó külön-külön kötetek nem léteznek, sajnos egyik békéről sincs önálló kötet. Példának okáért a bolgár békéről néhány soron kívül semmi se olvasható magyarul, az osztrák békéről, noha 400 évig éltünk egy állam keretei között, magyar történész tolálból egy-két kisebb tanulmány készült az utóbbi 30 évben. Mindössze 1966-ban jelent meg egy kötet Ausztria történetéről (a korabeli történetírás hátrányait magán viselő munka), ami viszonylag részletesebben szól az osztrák békéről. Ebben a recenzióban elsősorban a központi hatalmakat érintő békékről szólnunk, az olasz vagy görög békékre csak utalunk. **A kötet a párizsi békerendszer történetének szintézise, ilyen értelemben grandiózus vállalkozás**, melynek a munka igazán leget tesz.

A kötet első fejezete a párizsi békekonzferencia jellemzőit és működését mutatja be, de itt szó van a Népszövetség születésének előzményeiről és a Népszövetség és Magyarország viszonyáról is. A szerzők leírják az 1919. január 18-án megnyitott békekonzferencia összeülését körülményeit (a helyszín kiválasztását és a többit), működési struktúráját, ezen belül a döntéshozatal módját, például azt, hogy hogyan döntöttek a területi kérdésekről. Ezt követően a békekonzferencia egyik legfontosabb eredményének, a Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) megalakulásának 1919 előtti előzményeit vázolják fel. Ismertetik Wilson elnök, illetve a brit és francia politikusok azon előzetes elképzeléseit, amelyeket a Nagy Háború éveit alatt, azaz még a békekonzferencia megnyitása előtt fogalmaztak meg. Utána a békekonzferencia plenáris ülése által 1919. április 28-án elfogadott ún. Egyezségokmány (ez volt a szervezet alapító okirata) részletes elemzésével bemutatják a Népszövetség szervezeti felépítését és azokat a működési szabályokat, amelyek szerint alapítói elképzelték a munkáját. A fejezet záró részében bemutatják, hogy Magyarország már 1920

februárjától miért és hogyan próbált belépni a Népszövetségbe. Azt is kifejtik, hogy ezen első kísérlet milyen nemzetközi és magyarországi események következtében zárult kudarccal.

A második fejezet a békét részletezi Németországgal, az új német határok születését, a francia–brit–amerikai vitákat a német hadsereg leszereléséről, illetve a versailles-i békeszerződés átadását, aláírását, annak tartalmát és mérlegét. Ezek a részek főleg Gulyás László, részben Majoros István munkái. Itt bemutatják a német határok – német–francia, német–belga, német–dán, német–lengyel, német–litván (Memel-vidék), német–csehszlovák relációk – meghúzásának történetét. Emellett felvázolják, hogy a békekonzferencia milyen

megfontolások miatt tiltotta meg Német-Ausztria és Németország egyesülését, az *Anschluss*-t. Röviden kitérnek a német gyarmatok sorsának alakulására is. A szerzők megnézik, hogy a győztesek – Franciaország, Nagy-Britannia, USA és Olaszország – a békekonferencia ülésein milyen éles vitákat folytattak a német hadsereg leszereléséről, illetve a Németország által fizetendő jóvátétel mikéntjéről és különösen annak nagyságáról. Ezen felül ismertetik a versailles-i békeszerződés átadását, az arra adott első német reakciókat és végül az aláírás részleteit. A fejezet végén paragrafusról paragrafusra haladva elemzik a német békét, és megvonják annak mérlegét.

A harmadik fejezet témája a saint-germani szerződés, vagyis a béke Ausztriával. A fejezet tárgyalja Német-Ausztria születését és alapvető problémáit (Száva Ferenc tollából), de szóba kerül az osztrák–jugoszláv határ formálódása (Heka László), Karintia és Dél-Tirol (Gulyás László), az osztrák delegáció létrejötte és tevékenysége (Fiziker Róbert) és az osztrák–magyar határ története (Tóth Imre) is. Gulyás külön alfejezetet szentelt az Anschluss kérdésének is a békekonferencia tanácskozásain. A szerzők ismertetik, hogy az osztrák politikusok 1918 végén, 1919 elején milyen forgatókönyvekben gondolkodtak az 1918. november 12-én megalapított Német-Ausztria további sorsáról. Ezt követően bemutatják, hogy Német-Ausztria 1918. november 12-től a békekonferencia összeüléseiig milyen területi problémákkal szembesült: ezek közül a legfontosabb az 1918 előtt a történelmi Bohémia keletei között élő németek területeinek (Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren) elcsatolása az 1918 októberében kikiáltott csehszlovák állam által. A továbbiakban osztrák szempontból tárgyalják Német-Ausztria és Németország egyesülésének problémakörét. Bemutatják, hogy az osztrák politikai elit különféle csoportjai hogyan foglaltak állást ebben a kérdésben. Ezt követően Ausztria határai, azaz az osztrák–csehszlovák, osztrák–jugoszláv (Karintia, Stájerország), osztrák–olasz (Dél-Tirol, Tengermellék), továbbá az osztrák–magyar (Nyugat-Magyarországi területsáv, 1921-től használt nevén Burgenland) határ létrejöttének történetét ismertetik. Végül elemzik a saint-germaini békeszerződés cikkelyeit, és megvonják azok mérlegét.

A negyedik fejezetben a „megcsönkített olasz győzelemről” ír Hamerli Petra. Az ötödik fejezetben a török békékről, Sévres-ről és Lausanne-ról ír Gulyás László mellett Tóth Péter András, Kövecsi-Oláh Péter, illetve Moszul kérdéséről Nyári Gábor. A fejezet három részből épül fel. Az első rész az 1880-as évekkel indul, ekkor jelentek meg az első német katonai tanácsadók az oszmán hadseregnél, majd felvázolja a török haderő küzdelmeit a mudroszi fegyverszünet aláírásáig (1918. október 30.). A második rész a mudroszi fegyverszünetről a sévres-i békeszerződés aláírásáig (1920. augusztus 10.) tartó időszak történéseit ismerteti. Míg a harmadik rész azt mutatja be, hogy milyen küzdelmek – gondoljunk itt a Kemál Atatürk által vezetett sikeres török függetlenségi háborúra – eredménye-

képpen jutott el oda a török állam, hogy 1923. július 24-én Lausanne-ban egy számára jóval kedvezőbb békét tudott aláírni. Görögország „Trianonját” Balogh Ádám, az arabokét Rostoványi Zsolt, a rigai békét Turnár Erik mutatja be. A kilencedik fejezet témája az orosz állam és a versailles-i békekonferencia, szerzője Gecse Géza. A békét Bulgáriával Hajdú Zoltán, Gulyás László és Kelemen Csongor mutatják be. Utóbbi fejezet három részből épül fel. Mivel a 20. századi bolgár történelem kutatása nem kiemelt terület a magyar történetírásban, a fejezet első részében részletesen bemutatják, hogy a bolgár államot hogyan érintette a Balkán állam- és területi strukturájának átrendeződési folyamata 1804 és 1912 között. Kiemelten tárgyalják Dél-Dobruzsza és Macedónia kérdésének alakulását ebben az időszakban. A második részben bemutatják, hogy hogyan alakult a bolgár állam sorsa az első és a második Balkán-háborúban, illetve a világháború éveit alatt. A harmadik részben a neuilly-i békeszerződés megszületésének folyamatát vázolják fel, a szaloniki fegyverszünet aláírásától (1918. szeptember 29.) a békekonferencián történtek ismertetésén keresztül a békeszerződés 1919. november 27-i aláírásáig.

A könyv végén az I. világháborút lezáró békerendszer gazdasági és államszerkezeti következményeit mutatja be Domonkos Endre és Gulyás László. Ezen utolsó fejezet, mintegy szintézise a fentieknek, szintúgy három részből épül fel. Az első részben bemutatják, hogy míg 1912 előtt (ekkor kezdődött az első Balkán-háború) a Balti-tengertől az Égei-tengerig húzódó hatalmas területet felölelő térséget négy nagy birodalom (Német Császárság, Orosz Császárság, Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom) uralta, addig a párizsi békerendszer megszületésének (1919–23) eredményeképpen véget ért a „birodalmak kora”, és a térség egyértelműen a „kis nemzetek” szétfűzött Köztes-Európájává vált. A második részben a szerzők felvázolják, hogy a párizsi békekonferencián meghúzott politikai határok milyen gazdasági következményekkel jártak. Kiemelten tárgyalják, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia „közös piaca” hogyan alakult át az önállóságra törekvő „kisállamok” gazdasági nacionalizmusának küzdőterévé. Mivel Foch francia tábornagy 1919 júniusában elhangzott mondatai, mely szerint „ez nem béke, ez fegyverszünet húsz évre”, valósággá váltak 1939. szeptember elején, a harmadik részben egy önálló alfejezetben mutatják be azt, hogy a Köztes-Európa sorsát meghatározó négy békeszerződésnek (Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon) katonai szempontból milyen közös vonásai voltak.

A kötet összességében nagyban gazdagítja tudásunkat nemcsak a trianoni békeszerződésről, de a többi, hasonló sorsú ország történetéről és békeszerződéseiről is. A munka segít nemzetközi kontextusban elhelyezni a trianoni békeszerződést, bemutatja azokat a folyamatokat, melyek az ingatag I. világháború utáni békerendszerhez vezettek, és segít megérteni a kis országok sorsát, létükért való küzdelmüket a nagyhatalmak szorításában. A kötet Trianon kutatóinak és az átlagolvasóknak egyaránt ajánlott olvasmány.